

Hannu Soikkanen

*4.8.1930 † 9.5.2020

SOSIAALIHISTORIAN emeritusprofessori Hannu Soikkanen kuoli 9.5.2020 lähes 90-vuotiaana. Hän oli syntynyt 4.8.1930. Vaikka Soikkasen syntymäpaikaksi on merkitty Sippola, hänen lapsuudenkotinsa oli Kuusankoskella, joka on yksi Kymenlaakson vanhimmissa metsäteollisuuskeskuksista. Täältä hänen koulutiensä kulki Kouvolan lyseoon, josta hän pääsi ylioppilaaksi keväällä 1949.

Hannu Soikkanen näyttää olleen jo varhain kiinnostunut historiasta, ja veljensä muistaman mukaan hän kuunteli mielellään naapuruston vanhojen työmiesten muisteluksia lakoista ja kapinatalven tapahtumista. Tätä kuusankoskelaista taustaa ajatellen hänen tiensä työväenliikkeen tunnustetuksi tutkijaksi näyttää suorastaan ennalta määrätyltä. Todellisuudessa tien alku ei kuitenkaan ollut missään mielessä itsestään selvä. Ylioppilaaksi tultuaan Soikkanen lähti kyllä opiskelemaan historiaa, mutta tuossa vaiheessa päämääränä näyttää olleen yksinkertaisesti oppikoulun opettajan ura. Yliopiston valinnan puolestaan ratkaisivat käytännön syyt: Turussa oli sukulaisia, joiden luota opiskelijalle löytyi majapaikka. Kun Soikkanen vielä valitsi pääaineekseen yleisen historian, hän sai professorikseen antiikin ja kes-

kiajan aatehistorian tutkijan Kaarlo Jänteen. Tämän ohjauksessa valmistui myös Soikkasen pro gradu -tutkielma Arnold Toynbeen suhteesta antiikkiin. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi toukokuussa 1953, vain neljä vuotta ylioppilaaksi tulonsa jälkeen. Se, että opettajanura oli yhä tavoitteena, näkyy siitä, että hän suoritti pätevyöitymiseen vaaditun auskultoinnin.

Soikkasen ensimmäinen tutkimusnäyte oli siis perin kaukana Kuusankosken työväen maailmasta. Toynbeeta ja antiikkia käsittelevä pro gradu kertoo kuitenkin myös aidosta kiinnostuksesta vanhempiin aikoihin, eikä se jäänyt vain opiskeluajan ilmiöksi. Niinpä Soikkanen osallistui vielä vuonna 1956 – silloin jo lisensiaatin tutkinnon suorittaneena – Villa Lantessa Arno Maliniemen johtamalle keskiajan kirkkohistorian kurssille. Tuossa vaiheessa siirtyminen uusimman ajan historiaan ja tutkijanuralle oli kuitenkin jo lähtenyt käyntiin. Turun Yliopiston Suomen historian professori Einar W. Juva oli ryhtynyt kirjoittamaan presidentti P. E. Svinhufvudin elämäkertaa, ja tähän työhön hän pestasi tutkimusapulaisekseen Hannu Soikkasen. Työ tarjosi sekä taloudellisen mahdollisuuden jatko-opintoihin että myös uuden tutkimusaiheen. Syksyllä 1955

Soikkanen jätti tiedekunnalle lisensiaatin-tutkimuksen *Svinhufvud ja työväenliike itsenäisyssenaatin muodostamiseen asti*.

Lisensiaatintyö syntyi siis parissa vuodessa, joten Soikkanen oli sen valmistuessa vasta 25-vuotias. Väitöskirja vaati kuitenkin enemmän aikaa: Soikkanen väitteli Turussa runsaat viisi vuotta myöhemmin, huhtikuussa 1961. ”Viivästymiselle” oli kuitenkin selvät syyt. Väitöskirjan aihe, sosialismin tulo Suomeen, oli ensinnäkin hyvin kunnianhimoinen ja suomalaisessa historiantutkimuksessa urauurtava. Myös taloudelliset syyt hidastivat työn etenemistä: tutkimusstipendeistä oli pulaa ja pätevöitymisvirkoja (assistentuureja) oli vähän tai ei ollenkaan. Niinpä ainakin historian alalla monet rahoittivat väitöskirjatyönsä ottamalla jonkin tilaustyön, esimerkiksi paikallishistorian. Näin teki myös Soikkanen: vuoden 1956 lopulla hän ryhtyi kirjoittamaan Varkauden historiaa. Hänelle se olikin varsin sopiva valinta. Varkaus oli Kuusankosken kaltainen teollisuuspaikkakunta, joten se oli kirjoittajalle tuttu miljöö, ja lisäksi sen uudempi historia sivusi olennaisella tavalla väitöskirjan keskeisiä teemoja. Kahden työn tekeminen vaati myös veronsa, mutta silti Soikkanen ehti väitellä vielä 30-vuotiaana. Kun Varkauden historiakin (joka paisui peräti 800-sivuiseksi) ilmestyi jo vuonna 1963, voi todeta, että tekijän työntahti oli ollut varsin vaikuttava.

Sosialismin tulo Suomeen on nykyisin klassikko. Ilmestyessäänkin se oli aikaansa edellä. Akateeminen historiantutkimus oli meillä siihen asti vierastanut työväenliikkeen ja sosialismin tutkimista; 1950-luvulta siitä ei löydy juuri muita esimerkkejä kuin Juhani Paasivirran kaksiosainen yleisesitys *Työväenliike yleiseurooppalaisena ilmiönä*. Jo aiheeltaan Soikkasen väitöskirja merkitsi näin ollen aluevaltausta,

ja se valmistui sikäli otolliseen aikaan, että juuri 1960-luvun aikana kiinnostus vuosisadan alun luokkaristiriitoihin ja erityisesti vuosien 1917 ja 1918 tapahtumiin kasvoi ennennäkemättömällä tavalla. Vahvana herätteenä toimi tietysti jo pari vuotta aikaisemmin (1959) ilmestynyt Väinö Linnan *Pohjantähti*-trilogian ensimmäinen osa. Voidaankin sanoa, että Soikkasen väitöskirjalle oli eräänlainen sosiaalinen tilaus, ja se nosti vastaväitelleen tohtorin hetkessä julkisuuteen. Seuraavina vuosina hän oli maamme aktiivisimpia historian popularisoijia, jonka esityksiä sekä kuultiin radiosta että luettiin sanoma- ja aikakauslehdistä. Kuusikymmentäluvun kuumimpinakin vuosina hän silti edusti aina hillityn objektiivista linjaa, eikä missään vaiheessa pyrkinyt ratsastamaan populaarin radikalismien aallonharjalla.

Jo väittelyä seuranneena vuonna Soikkanen sai merkittävän akateemisen tunnustuksen, kun hänet nimitettiin Suomen historian dosentiksi Turun yliopistoon. Säännöllisen toimeentulon takaavaa professuuria hän sain kuitenkin odotella vielä toistakymmentä vuotta. Niinpä tutkimustyö jatkui edelleen tilaustöiden muodossa. Heti väittelyvuonna Soikkanen teki sopimuksen maalaiskuntien kunnallishallinnon historian kirjoittamisesta, ja jo vuotta ennen tämän teoksen ilmestymistä – se julkistettiin kesällä 1966 – hän oli lupautunut uuteen hankkeeseen, luovutetun Karjalan työväenliikkeen historiaan. Kun viimeksi mainittu teos ilmestyi kesällä 1970, oli Soikkanen jo aloittanut seuraavan, sitäkin merkittävämmän työn, Suomen sosialidemokraattisen puoleen historian. Sopimus solmittiin eräänlaisen kilpahaun jälkeen kesällä 1969, ja tavoitteena oli vuonna 1975 julkaistava puolueen 75-vuotishistoria.

Tällä kertaa Soikkanen ei pysynyt aivan hänelle asetetussa tavoitteessa: SDP:n historian ensimmäinen osa tuli kyllä painosta 1975, mutta se kattoi vasta ensimmäisen puoliskon puolueen 75-vuotisesta taipaleesta. Tilaaja ei kuitenkaan voinut syyttää kirjoittajaa laiskottelusta, sillä hänelle annettu tehtävä oli osoittautunut paljon oletettua haastavammaksi. Omalla tavallaan tästä kertoo sekin, että tämän ensimmäisen osan laajuus oli lähes 700 sivua. Näinä "freelance"-vuosinaan Hannu Soikkanen olikin ollut poikkeuksellisen tuottelias: väitöskirja mukaan lukien hän oli jo ehtinyt julkaista viisi monografiaa, joiden yhteenlaskettu sivumäärä nousi noin 3 300:aan. Parissa kymmenessä vuodessa oli siis syntynyt hyvän elämäntyön verran historiantutkimusta, ja monografioiden lisäksi Soikkanen oli myös toimittanut kolmiosaisen teoksen Suomen työväenliikkeen merkkimiehistä ja kaksiosaisen lähdejulkaisun *Kansalaissota dokumentteina* – sekä kirjoittanut tietysti melkoisen määrän tutkimusartikkeleita.

Väitöskirjaa seuranneet tutkimushankkeet olivat tuoneet Soikkasen tärkeimpien lähteiden äärelle Helsinkiin ja Helsingin yliopiston tutkijapiireihin. Hän tuli mukaan pääkaupungin silloisten nuorten historiantutkijoiden "Tannerin seminaariin" ja hänellä oli myös kontakteja valtiovallan tiedekuntaan, muun muassa Heikki Varikseen. Tästä liukumisesta kertoo myös se, että hän vaihtoi vuonna 1967 Turun dosentuurin Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian dosenttuuriin. Hänen tutkimusansionsa saivat lopulta asianmukaisen tunnustuksen, kun hänet nimitettiin vuoden 1975 lopulla sosiaalhistorian henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi. Näin päättyi pitkä "freelance"-historioitsijan ura, ja Soikka-

nen saattoi – ainakin teoriassa – vapautua tilaustöiden paineesta. SDP:n historia työllisti kuitenkin professori Soikkasta vielä pitkään; historian toinen osa ilmestyi vuonna 1987 ja kolmas 1991.

Professuuri toi toki mukanaan uusia velvoitteita, ja tutkimustyöhönkin tuli uudenlaisia elementtejä. Perinteisen yksilöllisen tutkimustyön rinnalle nousivat 1970-luvulla laajoihin kokonaisuuksiin kohdistuneet useiden tutkijoiden muodostamat projektit. Hannu Soikkanen joutui jo 1967 mukaan Opetusministeriön rahoittamaan Punakaartin historiakomiteaan ja Punainen Suomi -projektiin. Hän oli myös aktiivisesti mukana Suomen Akatemian vuonna 1975 alkaneessa "Suoma" (Suomi toisessa maailmansodassa) -projektissa. Talous- ja sosiaalhistorian laitoksella hän johti 1980 alkanutta ns. tuloprojektia (Tulot Suomessa 1850–1913), viisi vuotta myöhemmin käynnistettyä ns. nälkäprojektia (1860-luvun suuret nälkävuodet) ja vielä ennen eläkkeelle siirtymistään vanhuuden sosiaalhistoriaa tutkinutta projektia.

Hannu Soikkanen kutsuttiin Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi vuonna 1985. Hän siirtyi eläkkeelle 1993, mutta jatkoi aktiivista tutkimustyötä vielä useita vuosia. Tuloksena oli muun muassa yhdessä Paavo Seppäsen kanssa kirjoitettu Sulkavan historian 2. osa (2002), Eino Lyytisen kanssa kirjoitettu koulutusta kuvaava jakso Savon historian 6. osaan (2006) sekä useita artikkeleita.

Kaikki Hannu Soikkasen tutkimukset rakentuivat huolelliselle ja perusteelliselle lähdeaineiston keruulle, vankalle empiiriselle pohjalle. Hän ei kuitenkaan tyytynyt vain kuvamaan tapahtumia vaan pyrki aina asettamaan tutkimansa ilmiöt yleisempiin yhteyksiinsä. Hän oli koko tutki-

januransa ajan poikkeuksellisen avoin eri tahoilta tulleille vaikutteille, ja sen ansios- ta hänen tutkimuksilleen on leimaa anta- vaa näkökulmien rikkaus ja laaja-alaisuus. Yhteiskuntatieteiden suosimiin teoreetti- siin viitekehyksiin hän ei kuitenkaan yleensä turvautunut, pikemminkin voi sa- noa, että hän vierasti näyttäviä ja yksin- kertaistavia tulkintoja, ja oli usein koros- tetun varovainen kannanotoissaan. Monis- sa hänen töissään kollektiiviseen sosiaali- historialliseen tarkasteluun yhdistyi poliittiselle historialle ominainen taustojen

ja toimijoiden motiivien yksityiskohtainen pohdiskelu.

Akateemisena opettajana Hannu Soik- kanen oli hyvin suosittu ja pidetty. Hänen luentonsa vetivät aina salit täyteen kuuli- joita, ja opinnäytetöiden ohjaajana hän oli poikkeuksellisen kannustava ja rohkaise- va. Kritiikkinsäkin hän pyrki esittämään mahdollisimman positiivisesti: "kiintoisa" oli hänen ilmaisunaan yksi alimpia arvosa- noja. Erään entisen opiskelijan arvion mu- kaan hän oli "yliopisto-opettajista kaik- kein sydämellisin".

Yrjö Kaukiainen

Kuva: Museovirasto